GYURÁCZ FERENC

Az *Életünk* fénykora

(A Berzsenyi Dániel Irodalmi Társaság Pete György 60. születésnapja alkalmából a budapesti Rátkai Klubban 2004. február 19-én megtartott tanácskozásán elhangzott előadás szövege. Megjelent a *Somogy* c. folyóirat 2004. évi 2. számában.)

A szombathelyi *Életünk* elmúlt évtizedeit valamelyest ismerők körében minden bizonnyal egyöntetű a vélemény, hogy ezt a folyóiratot Pete György főszerkesztő emelte be a magyar irodalom legjelentősebb fórumai közé. Fiatalon, a krisztusi korban került a fővárosból Szombathelyre, s azzal az elszántsággal fogott hozzá a Palkó István irányításával 1963-ban ígéretesen indult, de a hetvenes évtized közepén megrekedt lap reformjához, amely szükséges egy ilyen vállalkozáshoz. Felkészült volt, és tudta, mit akar, de Vas megyében jószerivel senkit és semmit nem ismert. Ezt a hátrányt úgy fordította előnyére, hogy nem volt hajlandó túl sokat bíbelődni az *Életünk* addigra már kialakult provinciális „beágyazottságának" kiismerésével és megőrzésével (ennek tudója inkább majd a születetten és elkötelezetten vasi, nagyműveltségű és nagy helyismeretű néhai Rózsa Béla főszerkesztő-helyettes-ködlovag lett), hanem bátor mozdulattal kinyitotta a tájékozódás ablakait az élő magyar irodalom minden égtája és számos jelentős műhelye felé, beleértve a Szombathelytől nyugatra, Bécstől Wimbledonig, Amszterdamtól Torontóig elhelyezkedő alkotószobákat is.

1977 elejétől jegyezte a lapot Pete. Amennyire tudom, Szombathelyre kerülése és főszerkesztővé válása Vas megye akkori tanácselnökének, dr. Gonda Györgynek volt köszönhető. Gonda az a fehérholló a kommunista vezetők között, akiről bízvást elmondhatjuk Madáchnak a nőről írt szavait reá alkalmazva, hogy a jó sajátja, míg bűne a koré, mely szülte őt. Gonda György maradandó érdemei személyes kvalitásaiból: minőségérzékéből, emberségéből, szülőföldje és a magaskultúra iránti őszinte vonzalmából származtak. Szombathelyi munkásságának negyedszázada alatt szisztematikusan építette föl a város kulturális intézményrendszerét, többek közt szimfonikus zenekart, hangversenytermet, képtárat, művelődési házakat, irodalmi folyóiratot hozott létre (a színházalapítást, sajnos, utódaira hagyta, túlbecsülve lehetőségeiket), s gondja volt arra is, hogy azok magas szakmai színvonalon tevékenykedjenek.

Az ő támogatásával elindult főszerkesztő egyik első dolga volt elérni, hogy az addigi kéthavi megjelenést a vezető magyar irodalmi folyóiratoknál szokásos havonkénti kibocsátás váltsa föl. Ez 1979-ben megvalósult, és a lap az évtizedfordulóra föl is sorakozott az az idő tájt legszínvonalasabb irodalmi folyóiratok, a Kortárs, az Új Írás, a Mozgó Világ, a Jelenkor, a Tiszatáj és a Forrás mögé, sőt, egyes folyóiratszámok esetében már: közé.

A szerkesztőség törekvéseinek középpontjában az irodalmi minőség és a nemzeti történelmi tudat minőségi megújításának szolgálata állt. A minőség-elv elsőbbséget élvezett a földrajzi elvhez, vagy másként fogalmazva: a szocialista hűbériség rendjéhez képest, amely a vármegyei finanszírozáshoz és ideológiai felügyelethez bizonyos szerkesztési preferenciákat rendelt volna. Ezt 1977-től olyan következetesen képviselte a folyóirat, hogy időről időre – alighanem főként Gonda 1982-es távozása után - szembesülnie kellett az adminisztratív tehetségét a lokális fűzfairodalom pártfogásában illetve az eszmei éberség képviseletében is megcsillantani óhajtó vármegyei és országos kultúrpolitika fejcsóválásával… E ponthoz érve bízvást fölvehetnék egy kínálkozó állambiztonság-történeti szálat, ám részben értekezői fegyelemből, részben a vonatkozó kutatások embrionális volta miatt ezt nem teszem.

Ehelyett inkább a regionális kötődés és a minőség-elv összefüggésének szentelek egy bekezdést. A nyugat-dunántúli területhez fűződő irodalmi és „humántudományos" kapcsolat – amely ugyanúgy jelentette bizonyos témák szerepeltetését, mint azt, hogy rendszeresen

megjelentek a lapban itt élő vagy innen elszármazott írók és tudósok – mindvégig eleven maradt az Életünk munkája során, de Pete György debütálásától határozottabban érvényesült egy másik alapelv is. Ezt pedig úgy lehet megfogalmazni, hogy *a magyar irodalom bárhol szerkesztett folyóirata akkor töltheti be hivatását, ha hűséges az egész magyar irodalom és az egész magyar nemzet eszméjéhez és valóságához, egyszersmind az egyetemes emberi értékek elkötelezettje, és mindenkor csak ezekkel az értékekkel összhangban enged teret a szűkebb régióval kapcsolatos rokonszenveknek.* (Egyszerűbben szólva: a vasi folyóirat a Vas megyében élő írót is azért és akkor közölje, ha jót ír, és ne azért mert Vas megyében él.) Így gondolta ezt már az első szombathelyi irodalmi folyóirat, a két világháború közötti *Írott Kő* szerkesztője, Bárdosi Németh János is egy 1936. évi beszédének tanúsága szerint: „És amikor decentralizációról beszélünk, főleg az irodalom technikai megszervezésére gondolunk, nem pedig az irodalmi szellem holmi közigazgatási beosztására, amely szinte megyei kerületekre osztja túlbuzgóságában az irodalmat. (…) A decentralizáció… nem tájirodalmat jelent – ahogy Babits is mondja »Magyar irodalom« című tanulmányában, hanem »csak egyetlen irodalom komponenseit« adja meg. Ez az irodalmi erőforrás pedig csak akkor tudja táplálni a magyar irodalom egyetemes folyamágyát, ha a vidék nem sötétséget, porfészket, unalmat és álmosságot jelent a magyar élet útján, hanem a kultúra és a táj csodálatos lelki kapcsolatát és önálló, teremtő szépségét."

1977-78-tól határon túli alkotók is publikáltak a folyóiratban, a nyugati magyar írók szerepeltetése lassacskán az *Életünk* egyik megkülönböztető sajátossága lett. A kultúrpolitika szelektív engedékenysége mellett egy-két, a szerkesztőséghez és a párizsi *Magyar Műhely*hez egyaránt kötődő fiatalabb író-költő személyes kapcsolatai eredményezték, hogy a nyugati magyar avantgardisták szerepeltetése mind a nyugati magyar irodalomban játszott szerepükhöz, mind a főszerkesztő személyes ízléséhez képest némileg hangsúlyosabb volt.

A Pete György-féle *Életünk* szerkesztése során azonban a minőség-elv érvényesítése nemcsak a megye- és országhatárok revízióját, sőt eltörlését jelentette, hanem az irányzati elfogultságok figyelmen kívül hagyását is. Sem a háború előtti *Írott Kő*nek, sem a rendszerváltozás előtti *Életünk*nek nem volt olyan értelemben vett irányzati elkötelezettsége, mint volt a *Válasz*nak vagy később a *Tiszatáj*nak (a – mondjuk most így – népi-nemzeti irodalomszemlélet lapjainak), vagy éppen a *Sorsunk*nak és később a *Jelenkor*nak (a személyiség problémáira és a forma kérdéseire valamelyest nagyobb hangsúlyt vető irányzatok folyóiratainak). A nyolcvanas évek *Életünk*jében akár egymás mellett is megjelenhetett – például – Ágh István és Nagy Pál, Bella István és Kibédi Varga Áron, Kiss Anna és Kukorelly Endre. És persze Weöres, Határ, Nagy Gáspár, Ratkó, Páskándi, Lászlóffy Aladár, Király László, Tolnai Ottó, Zalán és Géczi és hosszan sorolhatnám líránk népes élvonalát. S akkor még a főszerkesztő fölfedezettjét, a kötettel majd csak 98-ban – ugyancsak Pete révén, az általa létrehozott Életünk-Faludi Ferenc Alapítvány kiadásában – jelentkező, mindmáig botrányosan kirekesztett, magányos – és kitűnő – Karay Lajost nem is említettem.

S adjunk egy röpke listát a prózaírókról is, érzékeltetve sokféleségüket: Tatay Sándor és Krasznahorkai László, Kunszabó Ferenc és Kolozsvári Grandpierre Emil és Szentkuthy Miklós, Csengey Dénes és Molnár Miklós, Czakó Gábor és Ambrus Lajos, s az évtized vége felé, ugyanazon évfolyamon belül is: Konrád György és Csurka István, Mészöly Miklós és Monoszlóy Dezső.

Vagy a tanulmányírók: Pomogáts és Kabdebó, Balassa és Csengey, Csapody és Bojtár stb.

Persze, ha valamely irányzat túlsúlyáról nem beszélhetünk is, annyit bizton megállapíthatunk, hogy az Ágh István, Bella István és Ratkó József nevével fémjelezhető hagyományosabb poétikájú, nemzeti elkötelezettségű líra valamivel talán otthonosabban érezhette itt magát az avantgárdnál (hisz nemigen volt az titok, hogy Pete személyes ízlése és kapcsolatrendszere leginkább ebbe az irányba húzott). De azt is elmondhatjuk – ezt meg

inkább a 83-tól Életünk-szerkesztő, majd 86-tól főszerkesztő-helyettes Ambrus Lajos személyes ízlésével és kapcsolataival összefüggésben -, hogy a nyolcvanas évek közepétől prózánk akkoriban felfutó új hulláma az *Életünk*ben is feljövőben volt. Hozzá kell tennünk azt is – s ez sem cáfolja a minőség-elv központi szerepét -, hogy Pete György szerkesztői gyakorlatában már 1980 körül kirajzolódott néhány kiemelt érdeklődési irány, előtérbe került néhány témacsoport, amelyek később is megmaradtak. Ilyen volt például az új írónemzedék segítése, nemzedéki gondjaik fölvetése (lásd az *Arctalan nemzedék*-vitát, Csengey beatnemzedék-esszéjét és *Nemzedéki napló*ját), ilyen volt a magyar történelem néhány kiemelt részletét írói eszközökkel megvilágító történeti esszé vagy publicisztika (Száraz György, Kunszabó Ferenc, Simonffy András munkái többek között), ilyen a magyar őstörténet, továbbá a Szent Korona és a koronázási jelvények újszerű tárgyalása, ilyen a magyar dráma ügyének felkarolása (nota bene: a magyar nyelvterület mindmáig legnagyobb színháztalan városában!).

Tisztelt Hallgatóim! Tudja azt minden, még ma is elfogulatlanul gondolkodni kész ember, hogy a rendszerváltozás óta ránk sötétülő közszellem és közerkölcs magyarázata részben a felemásan végrehajtott változtatásban, részben pedig mélyen bent, a Kádár-korszakban található meg. Ám annak ellenére, hogy már a hetvenes évtized értelmiségi közérzete és írói-közírói eszmélkedése is tartalmazta (ha kimondani még nem is igen tudta-merte) a „kiteljesült bűnösség világállapotán" belül a külön magyar morális csődhelyzet sejtelmét – az 1980-as évtized sokunk számára a remény évtizede is volt. Irodalmunk már magában hordta, de még nemigen mutatta meg a leépülés és a felbomlás kórokozóit. A magyar irodalom legfölemelőbb hagyományától: a társadalmi felelősségvállalástól való infantilis menekülés, az irónia és a groteszk távolságtartás divatja, a nyelvbe zárkózás félénksége, a nyelvkritikai játszadozások léhasága – ha akadtunk is, akik nem lelkesedtünk érte, ha találtattunk is, akik (meglehet: a posztmodern világpolgári ízlés számára bornírt módon behozva az etikai szempontot) Pascalt idéztük rá („Elméskedő: rossz jellem.") – a későkádári kor valóságában kétségtelenül tekinthető volt ellenállásnak, az autonómia megélésének is. Volt ilyen szerepe, s ez is igazolja az Életünkbeli erősebb jelenlétét a nyolcvanas évek második felében, s az is, hogy pusztán technikai értelemben, az irodalom anyagával (nem a szellemével!) való bánást illetően ez a vonulat volt irodalmunknak ha nem is legkulturáltabb, de legszofisztikáltabb és legmutatósabb része ekkoriban. A 86 májusi, Ambrus Lajos szervezte próza-szám közli Balassa Péter fontos tanulmányát (*Hagyományértelmezések újabb prózánkban*), s felvonultatja az új próza számos jelesét. (A szerkesztőség évtizedeken át gyakorló kültagja, Molnár Miklós ezúttal kimarad. De ez is így van jól: miként a költők egyik legkiemelkedőbbje, Karay Lajos, Molnár sem illeszkedik hézagmentesen semmilyen névsorba.)

A rendszerváltozást megelőző szellemi pezsgés országosan kiemelkedő publikációi közül legalább kettő az Életünkben jelent meg, mindkettő 1987-ben. Az egyik Csengey Dénes és Balassa Péter levélváltása a júniusi számban, a másik a szeptemberi Hamvas Béla-emlékszám.

A vitát kezdeményező Csengey Dénes és a baráti kihívást nyílt lélekkel fogadó Balassa Péter: két elsőrangú esszéíró, két markánsan eltérő világ- és irodalomszemlélet eszmecseréje a népi-urbánus fantom-frontvonal fölött a világról, amilyennek az 1987-ben Magyarországon látszik, esztétikai és politikai szabadságfelfogás összefüggéseiről, a kibeszéletlenség mögött burjánzó szellemi, lelki és erkölcsi torzulásokról, romboló félreértésekről, és arról, hogy mégis, hogy mindezek ellenére, vagyis éppen ezért beszélni kell, vitatkozni kell, nem szabad feladni a megértés esélyét. Mert így talán az is kiderülhet – és ez a levélváltás talán legfontosabb tanulsága és a mában is érvényes üzenete -, hogy a szellemi és erkölcsi, emberi minőségnek legtöbb köze mindig a másik emberi minőséghez van, s hogy ehhez képest a világfelfogásbeli és ízlésbeli különbségek, egy-egy

összefüggésben bármennyire fontosak, mégiscsak másodlagosnak tekinthetők. Nem volna szabad, hogy akadályozzák az eszmecserét és a szóértést a mindannyiunkat érintő, nagy közös dolgainkban.

Ez a nagy figyelmet keltő levélváltás és az egyébként nem nagy publicitású folyóiratot széles körben megismertető Hamvas-emlékszám az utolsó mozdulatlan év – 1987 – két legfontosabb eseménye. Az emlékszám Hamvas Béla ekkoriban indult befogadtatásának és – némelyek részéről egyenesen Mesterként való – vállalásának egyik legnagyobb szabású demonstrációja volt.

A következő évben Pete György néhányadmagával megalapította Vas megye első demokratikus politikai szervezetét, rá egy évre pedig – ugyancsak néhány társával – a *Magyar Nyugat* című kétheti politikai lapot, amelynek fönnállásáig, az első szabad választásokig, állandó munkatársa is lett.

A magyar irodalmi folyóiratok szerepe a rendszerváltozás szellemi előkészítésében ekkoriban véget ért. Az *Életünk*é is, amelynek, úgy vélem, egyszersmind a fénykora is lezárult ekkor. Az a 10-12 év, amely összeforrt Pete György nevével, s amelynek teljesebb irodalomtörténeti értékelése – ha lesz még itt olyan jövő, amelynek e folyóirat is egyszerű magvetője volt - a jövő kutatóira vár.